

Rechterlijke colleges en hun bevoegdheden

Bron: M. de Blois (red.), Grondslagen van het recht: Hoofdpijnen, Den Haag: Boom juridisch 2016, p. 80-84.

3 De belangrijkste rechterlijke colleges

Rechtbanken

Er zijn elf rechtbanken in Nederland: de Rechtbanken Amsterdam, Den Haag, Gelderland, Limburg, Midden-Nederland, Noord-Holland, Noord-Nederland, Oost-Brabant, Overijssel, Rotterdam en Zeeland-West-Brabant (art. 1 Wet op de rechterlijke indeling). In het koninklijk besluit van 27 november 2012 (Stb. 2012, 601) zijn de zittingsplaatsen van deze rechtbanken aangewezen. De rechtbanken behandelen zaken in enkelvoudige kamers, bestaande uit één rechter of in meervoudige kamers, bestaande uit drie rechters (art. 6 Wet RO).

Het bestuur van de rechtbank stelt voor de behandeling van zaken verschillende sectoren - dat zijn organisatorische eenheden - in, bijvoorbeeld op het gebied van het strafrecht, bestuursrecht, familierecht en civielrecht (art. 20 Wet RO). Deze eenheden omvatten de enkelvoudige en meervoudige kamers die op de betreffende terreinen werkzaam zijn.

Elke rechtbank heeft een sector kanton die in enkelvoudige kamers kantonzaken behandelt (art. 47 Wet RO). De tot deze sector behorende rechter draagt de titel kantonrechter. De wet geeft aan welke zaken als kantonzaken moeten worden aangemerkt. Binnen de sector kanton functioneert ook de pachtkamer, die is samengesteld uit een kantonrechter en twee op het terrein van de pachtverhoudingen deskundige leden, die geen rechterlijk ambtenaar zijn (art. 48 Wet RO).

De rechtbanken vormen de kern van de rechterlijke organisatie. Zij zijn in het algemeen in eerste aanleg bevoegd in burgerlijke, bestuursrechtelijke en strafzaken.

Gerechtshoven

Er zijn vier gerechtshoven in Nederland: de Gerechtshoven Amsterdam, Arnhem-Leeuwarden, Den Haag en Den Bosch. In het eerder genoemde koninklijk besluit van 27 november 2012 worden ook de zittingsplaatsen van de gerechtshoven aangewezen. Een gerechtshof wordt ook wel kortweg als 'hof' aangeduid. Zaken worden in het algemeen behandeld in kamers bestaande uit drie raadsheren. In bepaalde gevallen is een enkelvoudige kamer bevoegd (art. 6 Wet RO). De pachtkamer van het gerechtshof te Arnhem (art. 69 Wet RO) en de Ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam (art. 66 Wet RO) bestaan uit vijfleden. Zij omvatten naast de drie juristen ook twee 'deskundigen'.

Hoge Raad

In Den Haag zetelt de Hoge Raad. Dit is het hoogste nationale rechtscollege in burgerlijke, straf- en belastingzaken. Zijn belangrijkste taak is de bevordering van de

rechtseenheid op het gebied van het burgerlijke, straf- en belastingrecht door middel van de *cassatierechtspraak*. Sinds 1 juli 2012 beschikt de HR daarnaast over een nieuw instrument om de rechtseenheid te bevorderen. Vanaf die datum kan ons hoogste rechtscollege in bepaalde gevallen op verzoek van een lagere rechter antwoord geven op een *prejudiciële* (rechts)vraag indien dat antwoord voor de beslechting van aan deze rechter voorgelegde geschillen van belang is.

De Hoge Raad behandelt zaken in het algemeen in kamers van vijf raadsheren (art. 75 Wet RO).

Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State

De Raad van State is gevestigd te 's-Gravenhage. Hij heeft naast zijn adviserende functie in verband met de wetgeving ook een belangrijke rechtsprekende taak op het terrein van het bestuursrecht. Deze wordt uitgeoefend door de Afdeling bestuursrechtspraak (art. 30 Wet RvS). De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State behoort niet tot de rechterlijke macht in grondwettelijke zin.

Centrale Raad van Beroep

Dit rechtscollege is in Utrecht gevestigd (art. 1 Beroepswet). Het behoort niet tot de rechterlijke macht in grondwettelijke zin. Het is een van de 'overblijfselen' van het voorheen bestaande stelsel van bestuursrechtspraak. De Centrale Raad van Beroep behandelt in hoger beroep onder andere geschillen over sociale zekerheid.

De Centrale Raad van Beroep behandelt zaken in meervoudige of enkelvoudige kamers (art. 17 Beroepswet). De verwachting is dat binnenkort de Centrale Raad van Beroep ophoudt te bestaan.

De regering heeft een wetsontwerp ingediend om de Centrale Raad van Beroep en nog een ander bestuursrechtelijk college, het College van Beroep voor het bedrijfsleven, op te heffen en hun taken onder te brengen bij respectievelijk de gewone rechterlijke macht en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. De voorstellen zijn overigens nog volop in discussie.

4 De bevoegdheid van rechters: absolute en relatieve competentie

De bevoegdheden of competenties van de verschillende instanties kunnen aan de hand van de wet bepaald worden. Steeds komen daarbij twee vragen aan de orde. In de eerste plaats de vraag naar de *absolute competentie* van de rechterlijke instanties. Dat is de vraag bij welk type rechterlijke instantie een bepaalde categorie van zaken moet worden aangebracht. De regels van de absolute competentie bepalen bijvoorbeeld welke instantie bevoegd is tot de berechting van het strafbare feit diefstal. Het antwoord luidt: de rechtbank.

De tweede vraag die beantwoord moet worden is die naar de *relatieve competentie* van de rechterlijke instantie. Wanneer eenmaal is vastgesteld om wat voor soort zaken het gaat en daarmee welk type rechterlijke instantie bevoegd is, doet zich de vraag voor welke van die instanties (als er meer van zijn in het land) bevoegd is om de zaak *in*

concreto te behandelen. In het voorbeeld van de diefstal: welke van de rechtbanken in Nederland is bevoegd?

De hoofdlijnen van de absolute en relatieve competentie *in eerste aanleg* (ook wel: *in eerste instantie*) worden hieronder uiteengezet. De bespreking van de competentie tot het behandelen van zaken in hoger beroep volgt later.

4.1 Absolute competentie in eerste aanleg

Strafzaken

Artikel 45 van de Wet RO bepaalt dat de rechtbanken in eerste aanleg kennisnemen van alle strafzaken, behoudens bij de wet bepaalde uitzonderingen.

Daarbij moet worden aangetekend dat vrijwel alle overtredingen berecht worden door de kantonrechter (art. 382 Sv).

De misdrijven worden door een andere enkelvoudige of meervoudige kamer van de rechtbank berecht. De rechter die zitting heeft in de enkelvoudige kamer die misdrijven berecht, wordt politierechter genoemd (art. 51 Wet RO).

Aan de Hoge Raad is de berechting in eerste en enige instantie van ambtsmisdrijven van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen toevertrouwd (art. 76 Wet RO).

Burgerlijke zaken

Artikel 42 van de Wet RO bepaalt dat de rechtbanken in eerste aanleg kennisnemen van alle burgerlijke zaken, behoudens bij de wet bepaalde uitzonderingen.

In artikel 93 Rv wordt aangegeven welke zaken door de kantonrechter worden beslist. Dat betreft met name vorderingen tot en met een bedrag van € 25.000. Verder gaat het om geschillen over onder andere arbeidsovereenkomsten, agentuur-, huur-, huurkoop- en consumentenkoopovereenkomsten, ongeacht de waarde van de vordering. De overige burgerlijke zaken moeten worden voorgelegd aan een tot een andere sector van de rechtbank behorende enkelvoudige of meervoudige kamer.

Vermelding verdient de mogelijkheid tot het voeren van een kort geding (art. 254 Rv). Dit wordt behandeld door de *voorzieningenrechter*, die tijdens de terechtzitting de aanspreektitel van president in kort geding voert (art. 50 Wet RO). Het kort geding heeft het karakter van een spoedprocedure. De voorzieningenrechter geeft een voorlopig oordeel.

Bestuursrechtelijke zaken

De rechtbank (bestuurssector) is ook de spil van de bestuursrechtelijke rechtsbescherming (art. 43 Wet RO). Zij is bevoegd kennis te nemen van een belangrijk deel van de beroepen tegen bestuursbesluiten (art. 8:1-8:9 Awb).

Sinds 1 januari 2005 is de rechtbank ook bevoegd om in eerste aanleg kennis te nemen van beroepen tegen beschikkingen van de belastinginspecteur (art. 26 Algemene wet

inzake rijksbelastingen).

In een aantal categorieën van zaken treedt de Afdeling bestuursrechtspraak op als bestuursrechter in eerste (en enige) aanleg. Dit is het geval in veel geschillen over onderwijs- en milieuwetgeving (zie bijvoorbeeld art. 20.1 Wet milieubeheer).

4.2 Relatieve competentie in eerste aanleg

Het voorgaande geeft in grote trekken de absolute competentie van de diverse rechterlijke instanties weer.

Vervolgens doet zich de vraag voor naar de relatieve competentie. Welk van de rechterlijke colleges van dezelfde 'soort' is bevoegd een bepaalde zaak te behandelen? Aanknopingspunt is steeds het geografische rechtsgebied van de betreffende rechterlijke instantie. Bij de rechtbanken spreekt men van het 'arrondissement'. Het antwoord wordt bepaald door het type zaken dat aan de orde is.

Strafzaken (art. 2 Sv)

In strafzaken is om te beginnen de rechter binnen wiens rechtsgebied het feit is begaan bevoegd. Daarnaast ook de rechter binnen wiens rechtsgebied de verdachte woont. Hetzelfde geldt voor de rechter van het rechtsgebied waar hij zich bevindt. Ten slotte de rechter van het gebied waarbinnen hij zijn laatste vaste verblijfplaats heeft gehad. Wordt gelijktijdig een vervolging ingesteld, dan gaat de rechter die eerder in deze rangschikking is genoemd vóór.

Burgerlijke zaken (art. 99 Rv)

In burgerlijke zaken is de hoofdregel dat een zaak moet worden aangebracht bij de rechter binnen wiens rechtsgebied de gedaagde woont.

Hierop is een aantal uitzonderingen. We noemen er twee. Heeft de gedaagde geen bekende woonplaats in Nederland, dan is de rechter van het rechtsgebied waar de gedaagde werkelijk verblijft bevoegd. Gaat het geschil over een recht op een onroerende zaak, dan is de rechter binnen wiens gebied de zaak ligt bevoegd, evenals de rechter van de woonplaats van de gedaagde. De eiser heeft in dat geval de keuze.

Bestuursrechtelijke zaken (art. 8:7 Awb)

Hierbij moet een onderscheid gemaakt worden al naargelang het besluit waartegen beroep wordt ingesteld afkomstig is van de centrale overheid of van de gedecentraliseerde overheid (gemeenten, provincies enzovoort).

Gaat het om een besluit van een gedecentraliseerd bestuursorgaan, dan is de rechter binnen wiens rechtsgebied de zetel van dat bestuursorgaan valt bevoegd. Men noemt dit de *zetelaanknoping*.

Gaat het om een besluit van de centrale overheid, dan is de rechter binnen wiens rechtsgebied de indiener van het beroepschrift woonachtig is bevoegd. Dit heet de *woonplaatsaanknoping*. Heeft de betrokkene geen woonplaats in Nederland, dan geldt weer het principe van de zetelaanknoping.